
A PICTURE IS WORTH A THOUSAND WORDS

Perikelen van portretrecht

Bert DEMARSIN

Docent, Hogeschool-Universiteit Brussel (HUBrussel)

Vicedecaan, Hogeschool-Universiteit Brussel (HUBrussel) – Katholieke Universiteit Brussel (KUBrussel) - Faculteit Rechten

Geaffilieerd onderzoeker, Katholieke Universiteit Leuven (KU Leuven) - Centrum voor Rechtsmethodiek

Coördinator *Art, Law & Management Research Programme*, Katholieke Universiteit Leuven (KU Leuven)

▪ Deze bijdrage biedt een bondig overzicht van het portretrecht: een belangrijke juridische kwestie voor wie (digitaal) fotomateriaal wenst te gebruiken voor documentaire doeleinden. In de eerste plaats wordt het portretrecht als persoonlijkheidsrecht geduid, rekening houdend met recente evoluties op (internationaal) mensenrechtelijk vlak. De uiteenzetting zal achtereenvolgens nader ingaan op de grondslagen van dit persoonlijkheidsrecht, het beeldmateriaal dat door het portretrecht beschermd wordt en de titularissen die het portretrecht genieten. Verder analyseert de auteur de inhoud van de bescherming die door het portretrecht geboden wordt, de bewijsregeling bij een gebeurlijke schending ervan en de preventie en sanctionering van dergelijke inbreuken. Tot slot voorziet hij de contractuele praktijk op het vlak van de uitoefening van het portretrecht van enige commentaar.

▪ Cette contribution donne un bref aperçu du droit à l'image : une question juridique importante pour qui souhaite utiliser du matériel photographique (numérique) à des fins documentaires. En premier lieu, le droit à l'image est considéré comme un droit de la personnalité en tenant compte des récents développements au niveau international des droits de l'homme. L'exposé donnera ensuite des précisions sur les fondements du droit de la personnalité, sur le matériel photographique protégé par le droit à l'image et sur les titulaires jouissant de ce droit. En outre, l'auteur analyse le contenu de la protection offerte par le droit à l'image, les règles régissant les preuves de violation éventuelle ainsi que la prévention et la répression de telles infractions. Enfin, il commente la pratique contractuelle en termes d'exercice du droit à l'image.

Inleiding

"A picture is worth a thousand words"

"*A picture is worth a thousand words*" is een gedachte die al van oudsher een basisregel uitmaakt van het moderne uitgeversbedrijf¹. Een eenvoudige blik op de samenleving leert dat de beeldcultuur de laatste decennia niet bepaald aan belang heeft moeten inboeten. De doorbraak van het Internet en de bijhorende digitalisering zijn processen waarvan de economische en maatschappelijke impact vooralsnog wellicht moeilijk precies is te duiden. Niettemin lijkt het nu reeds gerechtvaardigd te stellen dat zij een ware revolutie teweeg brachten, vergelijkbaar met de industriële revolutie van de late 18de en prille 19de eeuw. In onze tijden van "informatie-revolutie" vormt het gebruik van fotografisch beeldmateriaal een publicitair succesvolle en door het lezerspubliek inhoudelijk erg gewaardeerde techniek. Helaas namen de voorbije decennia ook de juridische problemen die met het gebruik van afbeeldingen verbonden zijn exponentieel toe, gelet op de digitalisering, de verruimde verspreiding via massamedia zoals het Internet en het gemak waarmee beeldmateriaal kan worden gereproduceerd. Dit artikel wil dan

ook graag even stilstaan bij de problematiek van het portretrecht – of het zogenaamde recht op afbeelding – dat de onschendbaarheid van de menselijke beeltenis waarborgt, door de vervaardiging van het portret, alsook de aanwending daarvan in gedrukte publicaties of via meer moderne (digitale) technieken aan banden te leggen of minstens van beschermend juridisch kader te voorzien.

Opzet en overzicht

Het recht van eenieder om het gebruik van zijn afbeelding te controleren is wat men in de Belgische rechtspraak² en rechtsleer³ noemt een persoonlijkheidsrecht en staat juridisch geheel los van de problematiek van het auteursrecht, dat erop gericht de maker van een afbeelding (economisch) te beschermen, door het resultaat van zijn creativiteit of vindingrijkheid van allerhande inbreuken te vrijwaren. Anders dan het recht op afbeelding dat **de afgebeelde persoon** betreft, is het auteursrecht er met andere woorden op gericht **de auteur** te beschermen tegen elke ongewenste economische exploitatie van zijn werk, alsook tegen eventuele aantastingen van zijn persoonlijkheid waarvan zijn creatie een expressie is⁴.

Gelet op het beperkte bestek van dit artikel kiezen wij er uitdrukkelijk voor om uitsluitend op de problematiek van het portretrecht nader in te gaan. Voor een goed begrip van de voormelde rechtsfiguur zullen wij niettemin waar nodig enkele nuances vanuit het auteursrecht aanbrengen. De praktijk wijst immers uit dat het grote publiek niet steeds een klare kijk heeft op de auteursdan wel portretrechtelijke oorsprong van de beperkingen die aan het gebruik van een afbeelding worden gesteld, ofschoon beide beschermingsregimes qua opzet en draagwijdte duidelijk verschillend zijn. De analyse van de bescherming van de afgebeelde persoon naar Belgisch recht⁵ vat aan met een toelichting van de wezenskenmerken en de grondslag van het portretrecht. Vervolgens komt het toepassingsgebied van het recht op afbeelding aan bod, zowel wat de titularissen als wat de aard van de beschermde afbeeldingen betreft. Aansluitend zal worden ingegaan op de precieze rechtsbescherming waartoe het portretrecht aanleiding geeft. Zoals zal blijken is voor tal van handelingen in principe de toestemming van de afgebeelde persoon vereist, wat de mogelijkheid impliceert om via contractuele regelingen afstand te doen van het geboden beschermingsregime. Een en ander noopt ons dan ook even stil te staan bij het recht van de afgebeelde om langs contractuele weg zelf te beschikken over de afbeelding van zijn persoon. Tot slot mag het sanctioneringsmechanisme niet onvermeld blijven. Veelal zal een regel immers slechts doeltreffend zijn, in de mate aan de overtreding ervan een adequate sanctie is verbonden⁶. Als uitsmijter volgt een kort besluit.

Portretrecht: wezenskenmerken en grondslag

Portretrecht als persoonlijkheidsrecht

Het portretrecht verleent de titularis ervan de mogelijkheid zich in rechte te verzetten tegen iedere ongewilde aantasting van de eigen beeltenis, zowel wat de vervaardiging, als wat het gebruik daarvan betreft⁷. Zoals eerder aangegeven wordt het portretrecht door de Belgische doctrine traditioneel als een persoonlijkheidsrecht aangemerkt⁸. De persoonlijkheidsrechten zijn subjectieve rechten die ieder individu, door de enkele omstandigheid van zijn persoon, tegenover eenieder kan doen gelden en die gericht zijn op de bescherming van de persoonswaarden van elk menselijk wezen⁹. Als zodanig betreffen zij de lichamelijke, psychische en morele integriteit van de menselijke persoon, zoals zijn stem, zijn naam, zijn lichaam (of lijk), zijn privacy,... en dus ook zijn beeltenis¹⁰. Voor een goed begrip benadrukken wij dat persoonlijkheidsrechten er niet

alleen op gericht zijn anderen in hun doen en laten te beperken door een (dreigende) aantasting van een persoonswaarde van een individu af te weren (i.e. negatieve bescherming onder de vorm van een zogenaamd afweerrecht). Persoonlijkheidsrechten behelzen evenzeer een positieve component, door het individu toe te staan zelf over het beschermde persoonlijkheidsbestanddeel te beschikken (i.e. positieve bescherming bij wege van het zelfbeschikkingsrecht)¹¹.

Wezenskenmerken van het portretrecht

Als persoonlijkheidsrecht vertoont het recht op afbeelding alle wezenskenmerken die deze bijzondere categorie van subjectieve rechten typeert. Zo is het portretrecht vooreerst een algemeen of universeel recht met een absoluut karakter, aangezien het aan elke mens toekomt en bovendien tegen ieder ander persoon "erga omnes" kan worden ingeroepen¹². Bovendien zijn de persoonlijkheidsrechten extrapatrimoniaal. De waarde van het individu is immers van dien aard dat ze ontsnapt aan de economische mechanismen, wat verklaart waarom het recht op afbeelding, net zoals de andere persoonlijkheidsrechten niet in geld waardeerbaar is en geen deel uitmaakt van het vermogen van het individu¹³. Verder leidt de onlosmakelijke band met de persoon van de titularis ertoe dat deze laatste niet van zijn persoonlijkheidsrechten zou kunnen worden beroofd tegen zijn zin. Meteen mag duidelijk zijn dat de persoonlijkheidsrechten onverjaarbaar zijn¹⁴, en al evenzeer onbeschikbaar, in de zin dat een individu ervan als geheel onmogelijk afstand kan doen¹⁵.

Juridische grondslag van het portretrecht

Traditioneel neemt men aan dat het recht op afbeelding als zodanig niet wordt beschermd door een specifieke wetsbepaling. De figuur werd als persoonlijkheidsrecht door de rechtspraak en de rechtsleer tot volle ontwikkeling gebracht, zodat de grondslag tegenwoordig daarin wordt gezocht¹⁶. Dat betekent echter niet dat er geen wettelijke bepalingen met het portretrecht in verband kunnen worden gebracht, denk maar aan artikel 10 van de Auteurswet¹⁷, en de Wet van 8 december 1992 tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer ten opzichte van de verwerking van persoonsgegevens¹⁸, of – meer in de strafrechtelijke sfeer - de artikelen 383-385, 433bis of 378bis van het Strafwetboek¹⁹, Wet van 5 augustus 1992 op het Politieambt²⁰ of Wet van 6 januari 2003 Wet betreffende de bijzondere opsporingsmethoden en enige andere onderzoeksmethoden²¹. Ook door mensenrechtelijke bepa-

lingen zoals het recht op privacy van artikel 8 EVRM (Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens), 17 BUPO (Internationaal verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten) en 22 GW (Gerechtigd Wetboek) wordt het portretrecht beschermd²². Inmiddels bestaat er echter grotendeels consensus over dat de voormelde bepalingen veeleer zijn op te vatten als de wettelijke verankering van particuliere toepassingen van het portretrecht, zonder dat zij deze rechtsfiguur juridisch in al haar verschijningsvormen zouden kunnen schragen²³. Ook artikel 1382 BW (Burgerlijk Wetboek) kan niet als wettelijke grondslag dienen, ofschoon bepaalde rechtspraak²⁴ en rechtsleer in het verleden het recht op afbeelding rechtstreeks in de aquiliaanse aansprakelijkheid meende te moeten funderen²⁵.

Portretrecht: toepassingsgebied

Wie is titularis van het recht op afbeelding?

De kwalificatie van het portretrecht als persoonlijkheidsrecht brengt automatisch met zich mee dat alle natuurlijke personen er titularis van zijn. Het recht is immers het gevolg van het loutere mens-zijn. Ofschoon rechtspersonen ook titularis kunnen zijn van bepaalde persoonlijkheidsrechten, zoals het naamrecht of het recht van antwoord²⁶, genieten zij bij gebrek aan een fysiek voorkomen geen portretrecht²⁷.

Het recht op afbeelding kan uitsluitend de beeltenis van de titularis die zich erop beroept behelzen. Derden kunnen zich in principe niet verzetten tegen het ongewenste gebruik van de beeltenis van de afgebeelde persoon, althans niet op grond van het portretrecht. Dat neemt niet weg dat naarste familieleden eventueel krachtens hun eigen recht op familiale privacy of eerbiediging van het privéleven juridische stappen zouden kunnen ondernemen²⁸, doch dergelijke oplossing moet duidelijk van het portretrecht onderscheiden worden²⁹. Bovendien behoeft de voormelde stelling bijkomende nuancering, gelet op het feit dat ook feitelijk onbekwame en handelingsonbekwame personen titularis zijn van het portretrecht, doch deze personen het vermogen missen om hun recht op afbeelding ook zelf uit te oefenen³⁰. Aldus kunnen bepaalde (wettelijke) vertegenwoordigers zich weldegelijk verzetten tegen het gebruik van andermans afbeelding door zich te beroepen op het recht op afbeelding van de vertegenwoordigde. In het bijzonder wijzen wij in dat verband op de situatie van minderjarige kinderen. Het zullen immers de ouders zijn die hun kinderen vertegenwoordigen bij de uitoefening van het portretrecht van deze laatsten³¹.

Een door een minderjarige zelf gegeven toestemming is relatief nietig, al kan hij de geldigheid ervan wel bevestigen door na de meerderjarigheid zijn instemming te herhalen. Ouderlijke vertegenwoordiging is immers slechts gedurende de minderjarigheid vereist³². Bepaalde rechtspraak en rechtsleer menen echter soepeler te kunnen zijn voor minderjarigen met "onderscheidingsvermogen", een juridisch begrip waarmee men aanduidt dat een minderjarige reeds een zekere maturiteit bezit³³. Zo zou de minderjarige met onderscheidingsvermogen zelf kunnen toestemmen³⁴ of is naast de ouderlijke toestemming toch ook minstens een bijkomend akkoord van de minderjarige vereist³⁵.

Een verwante kwestie, tot slot, is het vraagstuk van de eventuele portretrechten van overleden personen en de uitoefening daarvan. Aangezien de menselijke persoonlijkheid stopt met het overlijden en zijn beeltenis verdwijnt, ligt het antwoord op de vraag naar het eventuele portretrecht van een lijk voor de hand. Het recht op afbeelding kan onzes inziens geen grondslag bieden voor de bescherming van de beeltenis van een overleden persoon. Dat geldt niet alleen voor een nieuw te vervaardigen afbeelding (i.e. van het lijk) maar ook voor de afbeeldingen die voor het overlijden werden gerealiseerd³⁶. Het gaat dus niet op te stellen dat het portretrecht op de erfgenamen wordt overgedragen. Het zuiver persoonlijk karakter van het portretrecht staat daaraan in de weg. Toch lijkt bepaalde rechtspraak en rechtsleer daar verkeerdelijk van het tegendeel uit te gaan³⁷. De verwarring is naar onze mening het gevolg van het feit dat rechtsopvolgers of zelfs andere nabestaanden die een aantoonbare affectieve band hebben met de overledene³⁸ via hun "eigen recht" op familiale privacy of bescherming van de nagedachtenis³⁹ in rechte kunnen optreden tegen (storende) publicaties van beeldmateriaal dat de overledene tijdens zijn leven of na overlijden weergeeft⁴⁰. Het is echter belangrijk in te zien dat het in dergelijk geval niet gaat om een overgeërfd portretrecht, wat om de voormelde redenen en gelet op zijn kwalificatie als persoonlijkheidsrecht naar onze mening niet mogelijk is.

Wat/wie en hoe wordt er afgebeeld?

Gelet op de kwalificatie van het portretrecht als persoonlijkheidsrecht, hoeft het niet te verbazen dat deze rechtsfiguur erop gericht is de beeltenis van een "persoon" te beschermen. Vanzelfsprekend denkt men dan in de eerste plaats aan het fysieke uiterlijk van een persoon. Toch wordt aan de beschermde beeltenis een ruimere invulling gegeven, zodat ook andere uiterlijke kenmerken van de mens daaronder kunnen begrepen worden, zoals een lichaamshouding, een typische

manier van kleden of zelfs bepaalde uiterlijke gedragingen⁴¹. Bovendien moet de beeltenis geenszins recent zijn, zodat ook foto's uit lang vervlogen jaren daaronder vallen⁴². Aangezien de beeltenis van een persoon wordt beschermd, kan men zich niet alleen tegen een rechtstreekse afbeelding daarvan verzetten, maar evenzeer tegen elke indirecte afbeelding daarvan via een ander afbeeldend medium. Zodoende strekt het portretrecht zich eveneens uit tot de foto van een tekening van een persoon, of de televisiereportage waarin een foto wordt getoond⁴³.

Aangezien dieren en zaken geen persoon zijn, is de afbeelding ervan geenszins problematisch in het licht van het portretrecht, zelfs niet als dit de herkenbaarheid van de persoon met wie ze worden geassocieerd met zich zou brengen⁴⁴. Voor dieren en zaken bestaat geen portretrecht, ofschoon bepaalde rechtspraak dat ten onrechte lijkt te aanvaarden⁴⁵. Andermaal is de vergissing naar onze mening het gevolg van het feit dat men onvoldoende beseft dat men een aan portretrecht enigszins vergelijkbare bescherming kan ontleen aan andere rechtsfiguren, die daar juridisch echter niet mee samenvallen. Zo kan het afbeelden van een onroerend goed of artistieke creatie "om auteursrechtelijke redenen" een toelating behoeven⁴⁶. Daarvan kan al wie bijvoorbeeld het Atomium of de door Christo ingepakte Pont-Neuf wil afbeelden getuigen⁴⁷. Ook aan de Wet van 8 december 1992 tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer ten opzichte van de verwerking van persoonsgegevens⁴⁸ of andere persoonlijkheidsrechten zoals het recht op goede naam en het recht op eerbiediging van het private leven kunnen desgevallend aan het afbeelden van bepaalde roerende of onroerende goederen een voorafgaande toestemming verbinden⁴⁹. De vereiste toestemming is ogenschijnlijk identiek, zodat de verwarring met het portretrecht voor de hand ligt, al is de juridische grondslag voor wie met enig inzicht kijkt duidelijk verschillend.

Wat de afbeeldingstechniek betreft bestaan er omzeggens geen beperkingen⁵⁰. Zodra een beeltenis van een persoon wordt weergegeven en materieel of immaterieel (i.e. louter in de herinnering van de toeschouwer) wordt vastgelegd⁵¹, valt men onder het portretrecht, en dit ongeacht de (elektronische) drager (dus ook het Internet!) waarop men afbeeldde⁵² of de twee- dan wel driedimensionale⁵³ beeldende techniek die voor dat afbeelden werd aangewend. Volgens de rechtspraak kunnen zelfs vermommingen, mimiek of uiterlijke nabootsingen van aard zijn de beeltenis van een persoon weer te geven⁵⁴. Woordelijke beschrijvingen of weergave/nabootsing van stemgeluid daarentegen worden niet beperkt onder het portretrecht, al kan men in het recht wel andere grondslagen vinden,

zodat men ook hiermee niet onbeperkt aan de slag kan gaan⁵⁵.

Het enorme toepassingsgebied van het portretrecht behoeft evenwel één belangrijke beperking. De afbeelding moet van dien aard zijn dat zij de beeltenis van een persoon herkenbaar maakt⁵⁶. Meteen mag het duidelijk zijn dat zowel frontale afbeeldingen, profielafbeeldingen en afbeeldingen ten voeten uit, als slechts delen van het lichaam voor bescherming in aanmerking komen, althans voor zover die de afgebeelde persoon herkenbaar maken⁵⁷. Vanzelfsprekend kan de publicatiecontext kan ook bijdragen tot een verhoogde herkenbaarheid⁵⁸. Herkenbaarheid is echter relatief, zodat de vraag naar de kring van personen bij wie de litigieuze afbeelding effectief tot herkenning aanleiding geeft – of redelijkerwijze kan geven – zich meteen aandient. Niet de afgebeelde persoon doch zijn omgeving is wat dat betreft maatgevend⁵⁹. De herkenbaarheid wordt inderdaad vanuit het oogpunt van de naasten en kennissen van de betrokkene beoordeeld⁶⁰. Het zal telkens de taak van de feitenrechter zijn om in het licht van de concrete omstandigheden soeverein te beoordelen of er voor bepaalde naasten van herkenning sprake kan zijn⁶¹. Meteen mag het duidelijk zijn dat het criterium van de "bonus pater familias" voor deze beoordeling niet de toetssteen uitmaakt. Het is inderdaad ontoereikend het vraagstuk van de herkenbaarheid uitsluitend te gaan beoordelen volgens een abstracte maatstaf, als wat voor de gemiddelde burger of een normaal zorgvuldig en redelijk persoon herkenbaar zou zijn. Een concrete appreciatie dringt zich op⁶².

Portretrecht: inhoud van het beschermingsregime

Draagwijdte van het portretrecht

Het portretrecht verleent de titularis ervan de mogelijkheid zich te verzetten tegen iedere ongewilde aantasting van de eigen beeltenis, zowel wat de vervaardiging, als wat het gebruik daarvan betreft⁶³. Het portretrecht maakt met andere woorden elke vastlegging van de menselijke beeltenis alsook elke aanwending van die afbeelding afhankelijk van een voorafgaande toelating⁶⁴. Het toelatingsvereiste betreft zodoende niet alleen het gebruik of de verspreiding van andermans afbeelding, maar zelfs de vervaardiging daarvan. Wie nalaat de vereiste toelating te vragen, maakt automatisch een inbreuk op andermans portretrecht, ongeacht het feit of zij moedwillig dan wel als gevolg van onachtzaamheid niet werd gevraagd⁶⁵. Irrelevant is evenzeer de vraag of de ten onrechte afgebeelde persoon daadwerkelijk

aantoonbare schade moet hebben geleden. Een schending van het portretrecht ligt met andere woorden automatisch voor zodra een persoon zonder toelating wordt afgebeeld, of een toegelaten afbeelding voor niet-toegestane doeleinden wordt gebruikt. Het maken van de afbeelding zal slechts zelden het voorwerp zijn van een betwisting. Veel meer problematisch is het niet-toegelaten gebruik van een toegelaten afbeelding⁶⁶. Het gaat immers om veel meer dan alleen commercieel gebruik of gebruik met winst oogmerk. Zo kan ook de reproductie van een afbeelding een niet-toegestaan gebruik zijn, alsook elke publieke verspreiding van afbeelding, zoals een publiek tentoonstelling, een uitzending een publicatie op het Internet. Vanzelfsprekend valt een verkoop, een schenking of enige andere terbeschikkingstelling daar ook onder⁶⁷.

Toelatingsvereiste

Inmiddels mag het duidelijk zijn dat de essentie van de bescherming die het portretrecht biedt in het toelatingsvereiste schuilt. Dat is begrijpelijk. Uit den boze zijn immers alleen de "ongewilde" aantastingen van de menselijke beeltenis. Indien de afgebeelde persoon zijn fiat geeft, kan men probleemloos diens beeltenis vastleggen of van de gemaakte afbeelding gebruik maken.

Aangezien ze het centrale element uitmaakt heeft de toelatingsvereiste enige duiding. Vooreerst moet het verkrijgen van de toelating aan het maken van de afbeelding of het gebruik ervan voorafgaan. Gebeurde dat niet, dan is het recht op afbeelding in principe met voeten getreden, al kan de schending naderhand toch nog geregulariseerd worden door de afgebeelde persoon de situatie te laten bekrachtigen⁶⁸. Bij betwisting zal het er voor degene die andermans afbeelding vervaardigde of gebruikte in elk geval op aankomen te bewijzen dat hij weldegelijk het vereiste akkoord op zak had⁶⁹. Meteen mag het duidelijk zijn dat een geschreven toelating om bewijsredenen verkieslijk is⁷⁰, al is dit voor de geldigheid niet vereist, zodat men in principe ook met een mondeling akkoord kan volstaan⁷¹. De afgebeelde persoon diende vanzelfsprekend zijn toelating vrij en bewust te geven, zodat een "akkoord" dat op bedrieglijke of zelfs gewelddadige wijze zou worden verkregen, niet geldig is⁷². De gegeven toelating moet zeker en ondubbelzinnig van aard zijn⁷³, wat ervoor pleit dit veeleer uitdrukkelijk in plaats van stilzwijgend te doen. Toch is een stilzwijgend gegeven toestemming die uit concrete omstandigheden kan worden afgeleid niet ipso facto ontoereikend⁷⁴, al zal een uitdrukkelijke toelating ook in dit verband om bewijsredenen verkiesbaar zijn. Wat uiteindelijk moet voorliggen is een feitelijke gedraging, mededeling of houding van de afgebeelde persoon waaruit

blijkt dat hij zich niet verzet tegen het maken casu quo gebruiken van de afbeelding. Erg belangrijk is het specifieke (of bijzondere) karakter van de gegeven toelating, wat meteen ook verklaart waarom rechtspraak en rechtsleer unaniem voorhouden dat de draagwijdte van een gegeven toelating restrictief moet worden geïnterpreteerd⁷⁵. Een toelating voor het nemen van een foto, is geen toelating voor het gebruik of de verspreiding daarvan. Een toelating voor het realiseren van een afdruk, impliceert niet meteen ook een toelating om de afbeelding via het Internet te publiceren. Een opname die werd gerealiseerd met het oog op een bepaald doel of medium, vereist een nieuwe toelating wanneer men het beeldmateriaal voor andere doeleinden of andere media wil aanwenden⁷⁶. Het specifieke of bijzondere karakter van de toelating houdt met andere woorden in dat ze steeds betrekking heeft op een specifieke afbeelding en/of een specifiek gebruik en niet door extensieve interpretatie zonder meer kan worden uitgebreid. Het restrictieve karakter van de toelating kan ook blijken uit een beperking in de tijd⁷⁷.

Tot slot merken we op dat een gegeven toelating bovendien ad futurum herroepbaar is⁷⁸. Wat in het verleden met toelating gebeurde, blijft vanzelfsprekend rechtmatig⁷⁹. Dergelijke herroeping van de toelating mag evenwel niet ontijdig gebeuren, zoniet zal de geportretteerde de schade die er het gevolg van is vanzelfsprekend moeten vergoeden⁸⁰. Meer betwist is de vraag of de herroeping slechts mogelijk is mits opgave van ernstige motieven, dan wel of zij discretionair kan verlopen. Gelet op het persoonlijkheidsrechtelijk karakter van het portretrecht komt het ons voor dat wanneer een mens zou willen beletten dat zijn beeltenis wordt weergegeven, hij dit kan zonder daarvoor motieven op te geven⁸¹. Dat betekent vanzelfsprekend niet dat hij de schade die hij daardoor veroorzaakt niet zou moeten vergoeden.

Bijzondere situaties

De zo-even beschreven regeling geldt echter niet iedereen. Bekende personen, zoals politici, sportvedetten en showbizzsterren moeten in zekere mate het recht van de publieke opinie op informatie gedogen. Hun portretrecht vertoont met andere woorden specifieke aspecten, waardoor het minder uitgebreid is. Zo gaat men ervan uit dat personen die in de actualiteit staan als het ware stilzwijgend toelating geven tot het nemen van hun foto, althans voor zover zij op dat moment in de openbaarheid verschenen om hun professionele activiteiten uit te oefenen. Bovendien zal de pers dat beeldmateriaal voor informatiedoeleinden mogen gebruiken⁸². Heel vaak zal dat allerminst tot juridische problemen leiden,

vermits deze mensen de publiciteit doorgaans juist zoeken en beseffen dat hun succes afhankelijk is van hun bekendheid⁸³. Toch hoeft een en ander niet te betekenen dat publieke figuren geen portretrecht meer genieten. Zo behoort het privéleven van "celebrities" gerespecteerd te worden, wat impliceert dat afbeeldingen daarvan effectief hun toelating behoeven. Daarnaast hoeven zij al evenmin te tolereren dat hun afbeelding voor meer dan informatieverstrekking wordt aangewend. Problematisch zijn dan ook afbeeldingen voor commerciële doeleinden (e.g. reclame voor allerhande producten of diensten) of in een kwetsende/vernederende context⁸⁴.

Van personen die zich op openbare plaatsen bevinden neemt men doorgaans ook aan dat zij uit hun intimiteit treden en zodoende de blikken van anderen moeten ondergaan. Voor het vervaardigen van afbeeldingen op publieke plaatsen zou om die reden dan ook geen voorafgaande toelating vereist zijn⁸⁵. Andermaal doen we opmerken dat het hier uitsluitend gaat om het maken van de afbeelding. Zodra die wordt gebruikt is de toelating van de afgebeelde personen wel degelijk noodzakelijk⁸⁶. A fortiori is elk commercieel of vernederend gebruik algeheel uit den boze⁸⁷. Tot slot merken we nog op dat voor het gebruik van afbeeldingen van mensen in een menigte of personen die incidenteel op een openbare plaats aanwezig zijn, anders dan voor geïndividualiseerde portretten op openbare plaatsen geen voorafgaande toelating vereist is. Het individu maakt immers niet het voorwerp uit van de afbeelding en is bijkomstig voor de boodschap die de maker van het beeldmateriaal wil geven⁸⁸.

Portretrecht: contractuele regelingen

Exploitatie van de eigen beeltenis via contractuele regelingen

Het feit dat het recht de vervaardiging en het gebruik van andermans afbeelding afhankelijk maakt van de toestemming van de afgebeelde persoon, maakt het een individu mogelijk zijn eigen beeltenis (ten bate van zichzelf of anderen) te exploiteren⁸⁹. Eerder merkten wij reeds op dat persoonlijkheidsrechten niet alleen afweerrechten zijn waarmee een individu bepaalde inbreuken kan beletten, maar evenzeer een positieve component hebben, door het individu toe te staan zelf over het beschermde persoonlijkheidsbestanddeel te beschikken (i.e. zelfbeschikingsrecht)⁹⁰.

Ofschoon het recht op afbeelding als persoonlijkheidsrecht buiten de handel is (zodat een indivi-

du er geen algehele afstand kan van doen), zijn contractuele regelingen over een persoonswaarde (i.c. de eigen beeltenis) niet uitgesloten. Ze zijn immers op te vatten als de positieve uitoefening van een persoonlijkheidsrecht (onder de vorm van een door het individu zelf gesloten regeling⁹¹). Het geven van de vereiste toelating zal vaak een onderdeel zijn van een meer omvattende contractuele regeling, waarbij de spreekwoordelijke pil voor de afgebeelde personen verzacht wordt door (financiële) tegenprestaties te bieden. Dat zal in het bijzonder het geval zijn voor fotomodellen die hun beeltenis vrijwillig (commercieel) exploiteren. Aangezien de vereiste toelating onderdeel is van een ruimer contract, zal dit laatste maatgevend zijn bij de beoordeling van de rechtmatigheid van een welbepaalde opname of van een welbepaald gebruik daarvan. Het verdient dan ook aanbeveling de nodige omzichtigheid bij de redactie van dergelijke contracten aan de dag te leggen, vermits vele problemen in dat verband nu eenmaal het gevolg zijn van slordig contracteren.

Portretrecht: sanctionering en preventieve maatregelen

Preventie

De analyse van het portretrecht zou niet compleet zijn, indien de afdwinging ervan via preventieve en sanctionerende maatregelen onbesproken zou blijven. Wat het preventieel betreft is een belangrijke rol weggelegd voor de kortgedingrechter die meer dan bodemrechters met gepaste snelheid kan inspelen op dreigende schendingen van het recht op afbeelding, onder meer via een preventief verbod tot vervaardiging en/of gebruik van afbeeldingen (e.g. drukwerk, TV-uitzendingen,...)⁹². Ook andere preventieve maatregelen, zoals een beslag of sekwester zijn vaak zeer efficiënt, doch niet onomstreden door de inbreuk die ze soms maken op de persvrijheid⁹³. Desgevallend kan aan de naleving van de voormelde preventiemaatregelen een dwangsom worden gekoppeld⁹⁴.

Sanctie

Wanneer preventie geen zin meer heeft omdat de schade reeds is ingetreden, is er vanzelfsprekend ook ruimte voor sanctionering, die zowel op het herstel in natura als op geldelijke schadevergoeding kan zijn gericht⁹⁵. Afhankelijk van het feit of aan het vervaardigen en gebruik van de afbeeldingen een omvattende contractuele regeling ten gronde lag, zal de sanctionering contractueel dan wel buitencontractueel zijn⁹⁶. In een poging aan de schending van het portretrecht een einde te

maken en de afgebeelde persoon het meest gepaste herstel te bezorgen kan de rechter een publicatieverbod of verspreidingsverbod uitspreken, bestaande exemplaren in beslag of minstens uit de handel nemen, affiches laten verwijderen, fotomateriaal doen teruggeven,... Ook hier is een bijkomende veroordeling tot een dwangsom een krachtig drukkingsmiddel om de naleving van de veroordeling te bewerkstelligen⁹⁷. Daarnaast behoort een recht van antwoord of de publicatie van de rechterlijke uitspraak tot de mogelijkheden, al zijn dit vaak ontoereikende sancties, vermits ze bij het publiek nogmaals de aandacht op het geschonden portretrecht vestigen⁹⁸.

Het portretrecht kent een autonome sanctieering, zonder dat de ten onrechte afgebeelde persoon fout, schade en causaliteit moet aantonen. Dat neemt niet weg dat hij mits het bewijs van de drie voormelde elementen ook (en eventueel bijkomend) een integrale geldelijke schadevergoeding kan bekomen op grond van artikel 1382 BW⁹⁹. Zowel materiële (e.g. gemaakte kosten, gederfde winsten) als morele schade (e.g. ongewilde associaties, aantasting van eer, verstoring van anonimiteit, ...) komen voor vergoeding in aanmerking¹⁰⁰.

Afsluitend merken we op dat ook strafsancties in welbepaalde bepaalde gevallen tot de mogelijkheden behoren, al kent België – in tegenstelling tot Nederland of Frankrijk – geen omvattende strafrechtelijke betugeling voor inbreuken op het portretrecht. Afhankelijk van de precieze feiten kan men soms echter strafsancties vorderen op grond van laster en eerroof, de schending van het beroepsgeheim, openbare schennis van de goede zeden (art. 383-389 Strafwetboek) of de

aantasting van de persoonlijke levenssfeer van minderjarigen (art. 433bis Strafwetboek)¹⁰¹.

Besluit

Het portretrecht is een complexe materie die met de nodige nuance moet worden benaderd, omdat de figuur zich vaak onvermijdelijk in het spanningsveld bevindt tussen enerzijds het recht van de afgebeelde op privacy en het respect voor diens persoonlijkheid, en anderzijds de vrijheid van meningsuiting en de persvrijheid. Heel vaak zal het een kwestie van het gepaste evenwicht zijn dat men als maatschappij moet vinden tussen de voormelde grondrechten. Dat is geen eenvoudige opgave en eenduidige antwoorden zijn dan ook veelal ontoereikend omdat ze onvoldoende rekening houden met de concrete omstandigheden van een bepaald geschil. Gelukkig vinden de hoven en rechtbanken in de Belgische regeling van het portretrecht een aantal concepten en open normen (e.g. is er herkenning?, is er stilzwijgende toelating?, ...) die een soevereine appreciatie van de feiten toelaten, precies om tot een evenwichtige oplossing te komen. Het portretrecht anno 2012 is een explosieve kwestie, maar het is een hele geruststelling te zien dat de rechter gewapend is om haar op genuanceerde wijze te ontminnen...

Bert Demarsin

Hogeschool-Universiteit Brussel

Faculteit Rechten

Warmoesberg 26

1000 Brussel

bert.demarsin@hubrussel.be

<http://www.law.kuleuven.be/alm>

October 2012

Noten

¹ De slagzin "Use a picture. It's worth a thousand words" verschijnt reeds in 1911 in een artikel over journalistiek en publiciteit als een citaat van Arthur Brisbane (1864-1936), een van de meest vooraanstaande Amerikaanse uitgever van de twintigste eeuw, die onder meer actief was bij Joseph Pulitzer's *New York World* en later als eindredacteur voor William Randolph Hearst' *New York Journal* aan de slag ging. Zie in dat verband: Speakers Give Sound Advice, *Syracuse Post Standard*, 28 maart 1911, p. 18.

² Ziehier een greep uit een erg ruim aanbod:
Antwerpen 5 mei 2003. *Auteurs & Media*, 2004, p. 67
Brussel 14 september 1999. *Auteurs & Media*, 2000, p. 92
Antwerpen (Kort. ged.) 8 februari 1999. *Auteurs & Media*, 1999, p. 241, noot D. Voorhoof
Brussel 12 november 1998. *Auteurs & Media*, 1999, p. 361, noot
Gent 26 april 1996. *Rechtskundig Weekblad*, 1999-2000, p. 642
Antwerpen 19 december 1995. *Auteurs & Media*, 1996, p.360, noot D. Voorhoof.
Voor enkele bevestigingen in de lagere rechtspraak, zie onder meer:
Rb. Antwerpen 20 september 2002. *Auteurs & Media* 2003, p.145, noot M. Isgour
Rb. Brussel 29 oktober 2001. *Auteurs & Media* 2002, p.184
Rb. Brussel 20 september 2001. *Auteurs & Media* 2002, p. 77, noot
Rb. Brussel 19 mei 2000. *Auteurs & Media* 2002, p. 184

- Kh. Brussel 25 februari 1995, *L'Ingénieur-conseil* 1995, p. 333, noot L. Muller
Rb. Brugge 27 juni 1994, *Rechtskundig Weekblad*, 1994-95, p. 473.
- ³ Voor enkele bevestigingen in vooraanstaande doctrine inzake de materie, zie onder meer:
Masson, J.-P. Le droit à l'image. in Renchon, J.-L. (ed.) *Les droits de la personnalité*. Bruylant, 2009, p. 237
Guldix, E. *De persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in hun onderling verband*. Doctoraatsproefschrift Faculteit der Rechtsgeleerdheid V.U.B., 1986, p. 121.
Leleu, Y.-H. *Droit des personnes et des familles*. Larcier, 2011, p. 111 en 184
Senaeve, P. *Compendium van het personen- en familierecht*, Acco, 2011, p. 179
Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 1
Wylleman, A. Persoonlijkheidsrechten en bescherming van de persoonlijke levenssfeer: status quaestionis en perspectieven. in *Privaatrecht in de reële en virtuele wereld*. Kluwer, 2002, p. 436.
Instemmend, doch mits enkele kritische bedenkingen bij deze kwalificatie, zie:
Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 41-46.
- ⁴ Zie daarover onder meer:
Janssens, M.-C.; Vanhees, H. *Auteursrecht @ Internet*. Uitgeverij UGA, 2012, p. 13.
In het bijzonder over de *ratio* van de auteursrechtelijke bescherming van fotografische afbeeldingen, zie ook:
Cochez, E. *Fotografie en auteursrechten*. die Keure, 2006, p. 5-17.
- ⁵ Deze bijdrage gaat uitsluitend in op het recht op afbeelding zoals dat momenteel naar Belgisch recht bestaat. Het beperkte bestek van dit artikel laat geen rechtsvergelijkende studie toe, laat staan een gedegen behandeling van het erg complexe vraagstuk van de internationale afdwinging van de diverse (uiteenlopende) nationale regimes van portretrecht.
- ⁶ Volledigheidshalve merken wij op dat het vervaardigen van afbeeldingen, alsook het gebruik daarvan met het oog op of in het kader van juridische procedures aanleiding geeft tot bijzondere juridische problemen. Gelet op het opzet van dit artikel en het lezerspubliek voor wie het is bestemd komen deze aspecten niet nader aan bod in het bestek van deze geschreven bijdrage. Wij menen hier dan ook te kunnen volstaan met de loutere verwijzing van wie hierover meer wil weten naar de gespecialiseerde juridische literatuur daaromtrent. Zie in het bijzonder:
Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*, Intersentia, 2005, p. 293 *et seq.*
Allemeersch, B.; Schollen, P. Behoorlijk bewijs in burgerlijke zaken over de geoorloofdheidsvereiste in het burgerlijk bewijsrecht, *Rechtskundig Weekblad*, 2002-03, p. 41-60
De Corte, R. Cassatie laat verborgen camera's toe. *De Juristenkrant*, 2001, afl. 25, p. 1
Schuermans, F. Het bewijs in strafzaken: het Hof van Cassatie en de strafvorderlijke gevolgen van de schending van een grondrecht, *Rechtspraak Antwerpen Brussel Gent*, 2005, afl. 6, p. 517-526
Van Laethem, W. Mogelijkheden en beperkingen bij het af luisteren en bespieden door privédetectives. in J. Mulkers (ed.). *Ontwikkelingen inzake private opsporingen*. Maklu, 2002, p. 89-108
Van Leuven, N. Het bewijs in echtscheidingsprocedures in het licht van het recht op eerbiediging van het privéleven, *Echtscheidingsjournaal*, 2003, p. 12.
- ⁷ Senaeve, P. *Compendium van het personen- en familierecht*. Acco, 2011, p. 179.
Leleu, Y.-H. *Droit des personnes et des familles*. Larcier, 2011, p. 184.
- ⁸ Zie *supra*, noot 2.
- ⁹ Demarsin, B.; Tilleman, B. *Inleiding tot de rechtswetenschap*. Acco, 2012, nr. 963
Wylleman, A. Persoonlijkheidsrechten en bescherming van de persoonlijke levenssfeer: status quaestionis en perspectieven. in *Privaatrecht in de reële en virtuele wereld*. Kluwer, 2002, p. 435-436
Guldix, E. Algemene systematische beschouwingen over het persoonlijkheidsrecht op de eigen afbeelding, *Rechtskundig Weekblad*, 1980-81, p. 1163-1164
Senaeve, P. *Compendium van het personen- en familierecht*. Acco, 2011, p. 118
Leleu, Y.-H. *Droit des personnes et des familles*. Larcier, 2011, p. 111.
- ¹⁰ Voor een overzicht van de diverse persoonlijkheidsrechten, zie:
Leleu, Y.-H. *Droit des personnes et des familles*. Larcier, 2011, p. 115-116
Senaeve, P. *Compendium van het personen- en familierecht*. Acco, 2011, p. 122
Swennen, F. *Het personen- en familierecht*. Intersentia, 2010, p. 66-69.
- ¹¹ Swennen, F. *Het personen- en familierecht*. Intersentia, 2010, p. 62
Senaeve, P. *Compendium van het personen- en familierecht*. Acco, 2011, p. 124
Leleu, Y.-H. *Droit des personnes et des familles*. Larcier, 2011, p. 115.
- ¹² Wylleman, A. Persoonlijkheidsrechten en bescherming van de persoonlijke levenssfeer: status quaestionis en perspectieven. in *Privaatrecht in de reële en virtuele wereld*. Kluwer, 2002, p. 436
Senaeve, P. *Compendium van het personen- en familierecht*. Acco, 2011, p. 123

- Swennen, F. *Het personen- en familierecht*. Intersentia, 2010, p. 64-65.
- ¹³ Demarsin B.; Tilleman, B. *Inleiding tot de rechtswetenschap*. Acco, 2012, nr. 965
Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 2
Wylleman, A. Persoonlijkheidsrechten en bescherming van de persoonlijke levenssfeer: status quaestionis en perspectieven. in *Privaatrecht in de reële en virtuele wereld*. Kluwer, 2002, p. 437.
- ¹⁴ Senaevae, P. *Compendium van het personen- en familierecht*. Acco, 2011, p. 124
Swennen, F. *Het personen- en familierecht*. Intersentia, 2010, p. 66
Wylleman, A. Persoonlijkheidsrechten en bescherming van de persoonlijke levenssfeer: status quaestionis en perspectieven. in *Privaatrecht in de reële en virtuele wereld*. Kluwer, 2002, p. 436.
- ¹⁵ *Id.* Verderop zal blijken dat een en ander er niet aan in de weg staat dat een individu contractuele regelingen treft over een persoonswaarde (*i.c.* de eigen beeltenis) en derden toestaat "aan de slag te gaan" met een beschermd persoonsbestanddeel. Dergelijke toelatingen betreffen echter steeds specifieke omstandigheden en zijn veeleer op te vatten als de positieve uitoefening van een persoonlijkheidsrecht (onder de vorm van een door het individu zelf gesloten regeling), dan als een algehele afstand daarvan. Zie *infra*, nr. 11.
- ¹⁶ Het is een van de grote verdiensten van het proefschrift van Guldix de grondslag van het recht op afbeelding ook naar Belgisch recht in de figuur van de persoonlijkheidsrechten te vinden. Zie daarvoor: Guldix, E. *De persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in hun onderling verband*. Doctoraatsproefschrift Faculteit der Rechtsgeleerdheid V.U.B., 1986, nrs. 184 *et seq.* en 292 *et seq.*
- ¹⁷ Art. 10 Auteurswet van 30 juni 1994 luidt als volgt: "*De auteur of de eigenaar van een portret dan wel enige andere persoon die een portret bezit of voorhanden heeft, heeft niet het recht het te reproduceren of aan het publiek mede te delen zonder toestemming van de geportretteerde of, gedurende twintig jaar na diens overlijden, zonder toestemming van zijn rechtverkrijgenden*". Ofschoon het portretrecht uitdrukkelijk in deze bepaling ter sprake komt, dicht men thans ook deze een beperktere draagwijdte toe dan de invulling die men aan het portretrecht vanuit de persoonlijkheidsrechten geeft. Zie daarover:
Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 19-23
Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 31-34.
- ¹⁸ Wet van 8 december 1992 tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer ten opzichte van de verwerking van persoonsgegevens. *Belgisch Staatsblad*, 18 maart 1993, p. 5801.
Zie daarover: Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 25-28
Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 25-32.
- ¹⁹ Zie in dat verband Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 182-183 en 291.
- ²⁰ Wet van 5 augustus 1992 op het Politieambt. *Belgisch Staatsblad*, 22 december 1992, p. 27124.
- ²¹ Wet van 6 januari 2003 Wet betreffende de bijzondere opsporingsmethoden en enige andere onderzoeksmethoden. *Belgisch Staatsblad*, 12 mei 2003, p. 25351.
- ²² Zie daarover:
Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 3-17
Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 15-25.
- ²³ Zie onder meer:
Masson, J.-P. Le droit à l'image in Renchon, J.-L. (ed.) *Les droits de la personnalité*. Bruylant, 2009, p. 237-238.
Leleu, Y.-H. *Droit des personnes et des familles*. Larcier, 2011, p. 184.
- ²⁴ Zie, *e.g.*:
Brussel 8 november 1989. *Revue Générale des Assurances et des Responsabilités*, 1992, p. 11906
Brussel 18 mei 1992. *Pasicrisie belge*. 1992, II, p. 70
Rb. Brussel 7 juni 1974. *Journal des Tribunaux*, 1975, p. 135
Rb. Brussel 29 juni 1987. *Journal des Tribunaux*, 1987, p. 685
Rb. Brussel 16 december 1987. *Journal des Tribunaux*, 1988, p. 500
Rb. Brussel 14 september 1988. *Journal des Tribunaux*, 1989, p. 8.
- ²⁵ Voor een goed overzicht, zie:
Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 35-38
Wylleman, A. Persoonlijkheidsrechten en bescherming van de persoonlijke levenssfeer: status quaestionis en perspectieven, in *Privaatrecht in de reële en virtuele wereld*. Kluwer, 2002, p. 442-445
Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 23-24.

- ²⁶ Ballon, L. De persoonlijkheidsrechten van de rechtspersoon, in *Liber Amicorum Jan Ronse*. Story-Scientia, 1986, p. 136 *et seq.*
- ²⁷ Voor een impliciete bevestiging in de rechtspraak, zie:
Rb. Brussel 19 mei 2000. *Auteurs & Media*, p. 338.
Ballon, L. De persoonlijkheidsrechten van de rechtspersoon, in *Liber Amicorum Jan Ronse*. Story-Scientia, 1986, p. 144. Voor een rechtsvergelijkende nuancering, zie:
Rigaux, F. *La protection de la vie privée et des autres biens de la personnalité*. Bruylant, 1990, p. 327.
- ²⁸ Zie daarover:
Guldix, E. Algemene systematische beschouwingen over het persoonlijkheidsrecht op de eigen afbeelding. *Rechtskundig Weekblad*, 1980-81, p. 1185-1186.
- ²⁹ Zie ook infra, bij de analyse van het recht op afbeelding van een overledene en het recht op familiale privacy of bescherming van de nagedachtenis.
- ³⁰ Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 34.
- ³¹ Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 39-40.
Voor enkele fraaie illustraties in de rechtspraak, zie:
Brussel 6 oktober 1995. *Journal des Tribunaux*, 1996, p. 303
Rb. Antwerpen 24 juni 1985. *Rechtskundig Weekblad*, 1985-86, p. 2645, noot G.L. Ballon.
Volledigheidshalve merken we op dat bij wezen, de vertegenwoordiging geschiedt door de persoon die het voogdijgezag uitoefent (zie in dat verband Rb. Antwerpen 29 december 1905. *Journal des Tribunaux*, 1906, p. 217; Kh. Brussel (Kort. ged.) 28 september 1931. *Jurisprudence commerciale de Belgique*, 1931, p. 183) en bij andere statuten van onbekwaamheid de voormelde principes mutatis mutandis moeten worden toegepast. Zie voor een bespreking van diverse situaties van wilsongeschiktheid en handelingsonbekwaamheid Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 34-40.
Zie in het algemeen ook: Fierens, J.; Mathieu, G. Les droits de la personnalité des personnes mineurs ou vulnérables. in Renchon, J.-L. (ed.) *Les droits de la personnalité*. Bruylant, 2009, p. 256-274.
- ³² Kh. Brussel 24 februari 1995. *L'Ingénieur-conseil*, 1995, p. 333, noot Muller, L.
- ³³ Over de notie "onderscheidingsvermogen", zie Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, 39.
- ³⁴ Rb. Brussel 17 mei 2002, *Auteurs & Media*, 2003, 138; Kh. Brussel 24 februari 1995, *L'Ingénieur-conseil*, 1995, p. 333, noot Muller, L.
- ³⁵ Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 52-53.
- ³⁶ Senaeve, P. *Compendium van het personen- en familierecht*, Acco, 2011, p. 181; Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 42-43.
- ³⁷ Zie onder meer Brussel 14 september 1999, *Auteurs & Media*, 2000, p. 92; Antwerpen (Kort. ged.) 8 februari 1999, *Auteurs & Media*, 1999, p. 241, noot Voorhoof, D.; Rb. Namen 17 november 1997, *Revue de jurisprudence de Liège, Mons et Bruxelles*, 1998, p. 781, noot Strowel, A.. Zie ook Masson, J.-P. Le droit à l'image, in Renchon, J.-L. (ed.) *Les droits de la personnalité*. Bruylant, 2009, p. 243; Delnoy, P., Les droits de la personnalité au décès, in Renchon, J.-L. (ed.) *Les droits de la personnalité*. Bruylant, 2009, p. 283 *et seq.*; Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 53-56.
- ³⁸ Meer over de titularissen van het recht op bescherming van de nagedachtenis en de ruime invulling die daaraan wordt gegeven, zie Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 51.
- ³⁹ Brussel 26 december 1888, *Pasicrisie belge* 1889, II, p. 94; Rb. Brussel 12 maart 1996, *Auteurs & Media*, p. 449, noot Ringelheim, F.; Rb. Antwerpen 15 mei 1975, *Rechtskundig Weekblad* 1975-76, p. 2017, noot Corbet, J. Uitvoerig over dit eigen recht en de draagwijdte van de bescherming die men daaraan kan ontlennen, zie Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 43 *et seq.*; Guldix, E. Algemene systematische beschouwingen over het persoonlijkheidsrecht op de eigen afbeelding. *Rechtskundig Weekblad*, 1980-81, p. 1187. Zie ook Renchon, J.-L., Reusens, F. en Willems, G., Le droit au respect de la vie privée dans les relations familiales in Renchon, J.-L. (ed.) *Les droits de la personnalité*. Bruylant, 2009, p. 131-195. Ook het recht op goede naam zou in bepaalde gevallen de grondslag kunnen vormen van een vordering. Voor meer over het recht op goede naam, zie in het bijzonder Jongen, F., Le droit à l'honneur in Renchon, J.-L. (ed.) *Les droits de la personnalité*. Bruylant, 2009, p. 119-130.
- ⁴⁰ Rb. Brussel 12 maart 1996, *Journal des procès* 1996, p. 26, noot F.J.; Senaeve, P. *Compendium van het personen- en familierecht*, Acco, 2011, p. 125 en 181; Guldix, E. Algemene systematische beschouwingen over het persoonlijkheidsrecht op de eigen afbeelding. *Rechtskundig Weekblad*, 1980-81, p. 1187-1188.

- 41 Rb. Brussel 20 september 2001, *Auteurs & Media*, 2002, p. 77, noot. Zie eveneens Tulkens, F.; Strowel, A. Introduction, in Tulkens, F.; Strowel, A. (eds.) *Prévention et réparation des préjudices causés par les médias*, Larcier, 1998, p. 17-18. Innerlijke kenmerken, zoals karaktertrekken, worden daarentegen niet beschermd. Zie Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 55.
- 42 Gent 26 april 1996. *Rechtskundig Weekblad* 1999-2000, p. 642
Kh. Brussel 24 september 1995. *L'Ingénieur-conseil*, 1995, p. 333, noot Muller, L.
- 43 Rb. Brussel 17 mei 2002. *Auteurs & Media*, 2003, p. 138.
Zie daarover:
Guldix, E. Algemene systematische beschouwingen over het persoonlijkheidsrecht op de eigen afbeelding. *Rechtskundig Weekblad*, 1980-81, p. 1171.
Voorhoof, D. *Actuele vraagstukken van mediarecht. Doctrine en jurisprudentie*. Kluwer, 1992, p. 503.
- 44 Voorz. Rb. Namen 12 september 2000. *Revue de jurisprudence de Liège, Mons et Bruxelles*, 2001, p. 870;
Voorz. Rb. Brussel 24 februari 2003. *Auteurs & Media*, 2003, p. 283
Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 61
Vanbrabant, B. À propos de l'image des biens, in Tilleman, B.; Lecocq P.; Verbeke, A.-L.(eds.), *Zakenrecht - Droit des biens*. die Keure, 2005, p. 89.
- 45 Voor enkele voorbeelden, zie:
Guldix, E. Algemene systematische beschouwingen over het persoonlijkheidsrecht op de eigen afbeelding. *Rechtskundig Weekblad*, 1980-81, p. 1171-1172
Vanbrabant, B. À propos de l'image des biens. in Tilleman, B.; Lecocq P.; Verbeke, A.-L. (eds.). *Zakenrecht - Droit des biens*. die Keure, 2005, p. 89.
- 46 Zie:
Brussel 29 maart 1991. *Rechtskundig Weekblad*, 1991-92, p. 814, noot Voorhoof, D.
Rb. Brussel 21 november 2003. *Auteurs & Media*, 2004, p. 156.
- 47 Brussel 22 april 1959. *Journal des Tribunaux*, 1959, p. 562
Corr. Brussel 12 november 1958. *Journal des Tribunaux*, 1959, p. 566.
Voor meer over de zaak *Pont-Neuf*, raadplege men: Bertin, P. Le Pont-Neuf emballé et le droit à l'image, *Gazette du Palais*, 1986, p. 277.
- 48 Wet van 8 december 1992 tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer ten opzichte van de verwerking van persoonsgegevens, *Belgisch Staatsblad*, 18 maart 1993, p. 5801.
Zie daarover:
Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 25-28
Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 25-32.
Zie ook:
Masson, J.-P. Le droit à l'image in Renchon, J.-L. (ed.) *Les droits de la personnalité*. Bruylant, 2009, p. 239.
- 49 Zie daarover:
Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 58-60
Guldix, E. Algemene systematische beschouwingen over het persoonlijkheidsrecht op de eigen afbeelding, *Rechtskundig Weekblad*, 1980-81, p. 1172-1173
Vanbrabant, B. À propos de l'image des biens, in Tilleman, B.; Lecocq P.; Verbeke, A.-L.(eds.). *Zakenrecht - Droit des biens*. die Keure, 2005, p. 89.
- 50 Masson, J.-P. Le droit à l'image. in Renchon, J.-L. (ed.). *Les droits de la personnalité*. Bruylant, 2009, p. 237.
- 51 Guldix, E. Algemene systematische beschouwingen over het persoonlijkheidsrecht op de eigen afbeelding. *Rechtskundig Weekblad*, 1980-81, p. 1165.
Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 64-65.
- 52 Guldix, E. Algemene systematische beschouwingen over het persoonlijkheidsrecht op de eigen afbeelding. *Rechtskundig Weekblad*, 1980-81, p. 1166.
Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 75.
- 53 Zie bijvoorbeeld: Brussel 26 december 1888. *Pasicrisie belge*, 1889, II, p. 94.
- 54 Zie bijvoorbeeld: Rb. Brussel 20 september 2001. *Auteurs & Media*, 2002, p. 77, noot.
- 55 Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, 63

- Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 76-77
Guldix, E. Algemene systematische beschouwingen over het persoonlijkheidsrecht op de eigen afbeelding. *Rechtskundig Weekblad*, 1980-81, p. 1167.
- ⁵⁶ Voor enkele illustraties uit de rechtspraak, zie:
Brussel 7 april 2000. *Journal des Tribunaux*, 2001, p. 779
Antwerpen 25 oktober 1999. *Tijdschrift voor Belgisch Burgerlijk Recht*, 2002, 122
Gent 26 april 1996. *Rechtskundig Weekblad*, 1999-2000, p. 642.
Rb. Brussel 19 mei 2000. *Auteurs & Media*, 2000, p. 338.
Rb. Brussel 17 mei 2002. *Auteurs & Media*, 2003, p. 138.
- ⁵⁷ Guldix, E. Algemene systematische beschouwingen over het persoonlijkheidsrecht op de eigen afbeelding. *Rechtskundig Weekblad*, 1980-81, p. 1168-1171
Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 66 en p. 73-74
Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 72.
- ⁵⁸ Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 75.
- ⁵⁹ Zie evenwel:
Gent 26 april 1996. *Rechtskundig Weekblad*, 1999-2000, p. 642
Senaeve, P. *Compendium van het personen- en familierecht*. Acco, 2011, p. 179.
- ⁶⁰ Guldix, E. Algemene systematische beschouwingen over het persoonlijkheidsrecht op de eigen afbeelding. *Rechtskundig Weekblad*, 1980-81, p. 1171-1172 en 1169-1170
Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 71.
- ⁶¹ Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 74
Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 66.
- ⁶² Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 74.
- ⁶³ Senaeve, P. *Compendium van het personen- en familierecht*, Acco, 2011, p. 179; Leleu, Y.-H. *Droit des personnes et des familles*, Larcier, 2011, p. 184.
- ⁶⁴ Guldix, E. Algemene systematische beschouwingen over het persoonlijkheidsrecht op de eigen afbeelding. *Rechtskundig Weekblad*, 1980-81, p. 1174.
- ⁶⁵ Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 83-84.
- ⁶⁶ Guldix, E. Algemene systematische beschouwingen over het persoonlijkheidsrecht op de eigen afbeelding. *Rechtskundig Weekblad*, 1980-81, p. 1184 ; Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 85.
- ⁶⁷ Voor een overzicht van diverse gebruiksmogelijkheden en de conflicten daaromtrent, zie Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 89 *et seq.*
- ⁶⁸ Guldix, E. Algemene systematische beschouwingen over het persoonlijkheidsrecht op de eigen afbeelding. *Rechtskundig Weekblad*, 1980-81, p. 1175; Leleu, Y.-H. *Droit des personnes et des familles*, Larcier, 2011, p. 190; Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 98.
- ⁶⁹ Masson, J.-P. Le droit à l'image, in Renchon, J.-L. (ed.) *Les droits de la personnalité*. Bruylant, 2009, p. 238. Erg uitvoerig over de bewijsregeling voor de afgebeelde persoon die zich op zijn portretrecht beroept, zie Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 199-208.
- ⁷⁰ Rb. Mechelen 29 maart 1983, *Rechtskundig Weekblad* 1984-85, p. 62.
- ⁷¹ Brussel 13 december 2002, *Nieuw Juridisch Weekblad* 2003, p. 1158, noot; Brussel 6 oktober 1995, *Journal des Tribunaux*, 1996, p. 303; Rb. Brussel 29 oktober 2001, *Auteurs & Media*, 2002, p. 184; Guldix, E. Algemene systematische beschouwingen over het persoonlijkheidsrecht op de eigen afbeelding. *Rechtskundig Weekblad*, 1980-81, p. 1175; Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 80.
- ⁷² Leleu, Y.-H. *Droit des personnes et des familles*, Larcier, 2011, p. 190; Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 97-98.
- ⁷³ Antwerpen 25 oktober 1999, *Tijdschrift voor Belgisch Burgerlijk Recht*, 2002, p. 122; Leleu, Y.-H. *Droit des personnes et des familles*, Larcier, 2011, p. 190; Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 98-99.

- ⁷⁴ Zie bijvoorbeeld Brussel 6 oktober 1995, *Journal des Tribunaux*, 1996, p. 303; Luik (Kort ged.) 14 juni 1993, *Journal des Tribunaux*, 1993, p. 783; Rb. Brussel 17 mei 2002, *Auteurs & Media*, 2003, p. 138; Rb. Brussel 29 oktober 2001, *Auteurs & Media*, 2002, p. 184; Voorz. Kh. Brussel 5 maart 1998, *Jaarboek Handelspraktijken en Mededinging* 1998, p. 758; Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 99; Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 81-82; Guldix, E. Algemene systematische beschouwingen over het persoonlijkheidsrecht op de eigen afbeelding. *Rechtskundig Weekblad*, 1980-81, (1167) 1176.
- ⁷⁵ Antwerpen 5 mei 2003, *Auteurs & Media*, 2004, p. 67; Brussel 7 april 2000 *Journal des Tribunaux*, 2001, p. 779; Brussel 14 september 1999, *Auteurs & Media*, 2000, p. 92; Brussel 6 oktober 1995, *Journal des Tribunaux*, 1996, p. 303; Rb. Gent 24 juni 2002, *Auteurs & Media*, 2003, p. 143; Voorz. Rb. Gent 23 november 1998, *Auteurs & Media*, 1999, p. 285; Leleu, Y.-H. *Droit des personnes et des familles*, Larcier, 2011, p. 190; Masson, J.-P. Le droit à l'image in Renchon, J.-L. (ed.) *Les droits de la personnalité*. Bruylant, 2009, p. 238; Guldix, E. Algemene systematische beschouwingen over het persoonlijkheidsrecht op de eigen afbeelding. *Rechtskundig Weekblad*, 1980-81, p. 1178; Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 84-86; Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 104 en 114 *et seq.*
- ⁷⁶ Voor een ruime uitwerking hiervan met talloze illustraties uit de rechtspraak, zie Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 115-120.
- ⁷⁷ Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 102.
- ⁷⁸ Antwerpen 5 mei 2003, *Nieuw Juridisch Weekblad* 2003, p. 1193; Rb. Brussel 22 oktober 2009, *Nieuw Juridisch Weekblad* 2010, p. 204, noot Brewaeys, F.; Kh. Brussel 11 september 1974, *Journal des Tribunaux*, 1975, p. 136, noot DE SALLE; Kh. Brussel 25 februari 1995, *L'Ingénieur-conseil* 1995, p. 333, noot Muller, L.; Leleu, Y.-H. *Droit des personnes et des familles*, Larcier, 2011, p. 190; Senaeve, P. *Compendium van het personen- en familierecht*, Acco, 2011, p. 179-180; Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 109-113.
- ⁷⁹ Rb. Brussel 29 oktober 2001, *Auteurs & Media*, 2002, p. 184; Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 125.
- ⁸⁰ Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 111 en 112; Leleu, Y.-H. *Droit des personnes et des familles*, Larcier, 2011, p. 190; Guldix, E. Algemene systematische beschouwingen over het persoonlijkheidsrecht op de eigen afbeelding. *Rechtskundig Weekblad*, 1980-81, p. 1177. In het bijzonder over de vergoedingsplicht, zie Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005.
- ⁸¹ Zie daarover Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 125 *et seq.*; Guldix, E. Algemene systematische beschouwingen over het persoonlijkheidsrecht op de eigen afbeelding. *Rechtskundig Weekblad*, 1980-81, p. 1177.
- ⁸² Senaeve, P. *Compendium van het personen- en familierecht*, Acco, 2011, p. 180; Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 164 *et seq.*; Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 89 *et seq.*; Masson, J.-P. Le droit à l'image in Renchon, J.-L. (ed.) *Les droits de la personnalité*. Bruylant, 2009, p. 239.
- ⁸³ Guldix, E. Algemene systematische beschouwingen over het persoonlijkheidsrecht op de eigen afbeelding. *Rechtskundig Weekblad*, 1980-81, p. 1179.
- ⁸⁴ Rb. Antwerpen 22 mei 2001, *Auteurs & Media*, 2002, p. 170; Rb. Brussel (Kort ged.) 23 oktober 1998, *Revue de jurisprudence de Liège, Mons et Bruxelles*, 1998, p. 1748; Guldix, E. Algemene systematische beschouwingen over het persoonlijkheidsrecht op de eigen afbeelding. *Rechtskundig Weekblad*, 1980-81, p. 1180; Leleu, Y.-H. *Droit des personnes et des familles*, Larcier, 2011, p. 191.
- ⁸⁵ Rb. Gent 24 juni 2002, *Auteurs & Media*, 2003, p. 143; Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 97.
- ⁸⁶ Rb. Luik 15 december 1999, *Auteurs & Media*, 2000, p. 160; Rb. Brussel 7 juni 1974, *Journal des Tribunaux*, 1975, p. 135; Rb. Gent 24 juni 2002, *Auteurs & Media*, 2003, p. 143; Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 146; Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 97-98; Leleu, Y.-H. *Droit des personnes et des familles*, Larcier, 2011, p. 192. Zie echter ook een recente beslissing van het Hof van beroep te Antwerpen waarin de vermoede toelating ook doorgetrokken werd naar het gebruik van de afbeelding die werd genomen op een openbare plaats (Antwerpen 21 juni 2004, 2002/AR/2662, *onuitg.*, *aangeh.* door Voorhoof, D. "Vlaams Blok mocht toch migrant in beeld brengen", *Juristenkrant* 2004, afl. 95, p. 15).
- ⁸⁷ Guldix, E. Algemene systematische beschouwingen over het persoonlijkheidsrecht op de eigen afbeelding. *Rechtskundig Weekblad*, 1980-81, p. 1182.

- ⁸⁸ Zie daarover Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 99-100; Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 157-158.
- ⁸⁹ Leleu, Y.-H. *Droit des personnes et des familles*, Larcier, 2011, p. 189.
- ⁹⁰ Zie *supra*, nr. 3. Zie daarover Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 209.
- ⁹¹ Swennen, F. *Het personen- en familierecht*, Intersentia, 2010, p. 66; Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 211; Wylleman, A. "Persoonlijkheidsrechten en bescherming van de persoonlijke levenssfeer: status quaestionis en perspectieven", in *Privaatrecht in de reële en virtuele wereld*, Kluwer, 2002, p. 437.
- ⁹² Leleu, Y.-H. *Droit des personnes et des familles*, Larcier, 2011, p. 188-189; Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 267-269; Guldix, E. Algemene systematische beschouwingen over het persoonlijkheidsrecht op de eigen afbeelding. *Rechtskundig Weekblad*, 1980-81, p. 1189.
- ⁹³ Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 269; Masson, J.-P. Le droit à l'image, in Renchon, J.-L. (ed.) *Les droits de la personnalité*. Bruylant, 2009, p. 244.
- ⁹⁴ Leleu, Y.-H. *Droit des personnes et des familles*, Larcier, 2011, p. 188; Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 270-271.
- ⁹⁵ Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 272; Guldix, E. Algemene systematische beschouwingen over het persoonlijkheidsrecht op de eigen afbeelding. *Rechtskundig Weekblad*, 1980-81, p. 1189-1190.
- ⁹⁶ Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 271-272.
- ⁹⁷ Guldix, E. Algemene systematische beschouwingen over het persoonlijkheidsrecht op de eigen afbeelding. *Rechtskundig Weekblad*, 1980-81, p. 1189; Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 118 *et seq.* Meer uitgebreid over deze sancties, zie Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 276-279.
- ⁹⁸ Zie daarover Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 272-276; Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 129-131.
- ⁹⁹ Senaeve, P. *Compendium van het personen- en familierecht*, Acco, 2011, p. 181; Leleu, Y.-H. *Droit des personnes et des familles*, Larcier, 2011, p. 189.
- ¹⁰⁰ Masson, J.-P. "Le droit à l'image" in Renchon, J.-L. (ed.) *Les droits de la personnalité*. Bruylant, 2009, p. 244; Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 123 *et seq.* Uitvoerig over de geldelijke schadevergoeding bij schending van het portretrecht, zie Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 279-288.
- ¹⁰¹ Voor meer over de eventuele strafsancities, zie Isgour, M.; Vinçotte, B. *Le droit à l'image*. Larcier, 1998, p. 132-133; Dierickx, L. *Het recht op afbeelding*. Intersentia, 2005, p. 288-292.